MARMARA COĞRAFYA DERGİSİ SAYI: 24, TEMMUZ - 2011, S. 354-369
İSTANBUL – ISSN:1303-2429 copyright ©2010
http://www.marmaracografya.com

DOĞA ÜZERİNE SÖYLENMİŞ TÜRK DÜNYASI ORTAK ATASÖZLERİNİN COĞRAFİ ANALİZİ (KIGIZİSTAN-TÜRKİYE ÖRNEĞİ)

A Geographical Analysis of Turkısh World Partner Proverbs Said on Nature (The Sample of Kıgızistan-Turkiye)

Yrd. Doç. Dr. Kamile GÜLÜM
18 Mart Üniversitesi Eğitim Fakültesi Coğrafya Öğretmenliği ABD.
e-posta: kgulum@comu.edu.tr

Yrd. Doç. Dr. Mustafa BOZ
18 Mart Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu
e-posta: mboz@comu.edu.tr

ÖZET

Bu çalışmada, Türkiye ve Kırgızistan'da ortak olarak kullanılan doğa üzerine söylenmiş atasözleri araştırılmıştır. Çalışmanın amacı, coğrafi faktörlerin atasözlerine nasıl yansıdığını tespit etmektir. Çalışmanın yöntemi betimsel tarama modeline dayanmaktadır. Sözel ve yazılı kaynak taramasıyla elde edilen veriler betimsel istatistik yöntemiyle yorumlanmıştır.

Araştırmada Anadolu ve Kırgız Türklerinin kullandıkları atasözlerinin büyük çoğunluğunun benzer veya ortak olduğu ancak farklı kelimelerle ifade edildiği görülmüştür. Araştırmanın sonucunda, Türk ve Kırgızların benzer coğrafi şartlarda yaşadıkları, ortak bir geçmişe sahip oldukları ve benzer ekonomik faaliyetlerle uğraştıkları tespit edilmiştir.

***Anahtar Kelimeler**: Coğrafi Faktörler, Türk Atasözleri, Kırgız Atasözleri, Ortak Kültür, Ortak Geçmiş.*

ABSTRACT

In this study, Turkish and Kyrgyz partner proverbs were searched that said on the nature. The aim of study to determine effective of geographic factors on proverbs. The method of study is based on the model of descriptive. Data obtained from scanning verbal and written source and interpreted the method of descriptive statistical.

In this research were understood that Turkish and Kyrgyz proverbs are the vast majority of the similar or the same, but were expressed in different words. At the end of the research were determined that Kyrgyz and Turks living similar to the geographical conditions, have a common history, have been identified similar economic activities.

Key Words: *Geographic Factors, Turks Proverbs, Kyrgyz Proverbs, Common Culture, Common history.*

1.GİRİŞ

Atasözleri ile ilgili pek çok tanım yapılmaktadır. Atasözleri, Aksoy (1997)'a göre; Atalarımızın, uzun denemelere dayanan yargılarını genel kural, bilgece düşünce ya da öğüt olarak düsturlaştıran ve kalıplaşmış şekilleri bulunan kamuca benimsenmiş özlü sözleridir. Öktem (1977)'e göre, atalarımızın uzun gözlem ve tecrübeler sonunda vardıkları hükümleri hikmetli düşünce, öğüt ve örneklemler yolu ile veren, birçoğu mecazî anlam taşıyan, yüzyılların oluşturduğu biçimle kalıplaşmış ve sözlü gelenek içinde nesilden nesile geçerek yaşayan anonim nitelikteki özlü sözlerdir. Karataş (2004) ise kim tarafından söylenildiği belli olmayan, söyleyeni zamanla unutulmuş ve halkın ortak malı olmuş, insana öğüt veren, onun dünya hayatındaki durumunu açıklayan 'hüküm seklinde nakledilen' hikmetli sözler olarak tanımlamaktadır. Ancak ne şekilde tanımı yapılırsa yapılsın atasözlerin en önemli ortak özelliği toplumların yaşam biçimi hakkında bilgi vermesi ve nesilden nesile aktarılarak yaşatılmasıdır.

Günümüzde oldukça geniş bir bölgede çeşitli kültür etkenleri altında Türk toplulukları yaşamaktadırlar. Oldukça değişik coğrafi yörelerde yaşayan Türk halkları geleneksel halk kültürünün ürünlerinden olan atasözlerini sözlü gelenekte yaşatarak günümüze kadar ulaştırmışlar ve yüzyıllar boyu varlıklarını korumuşlardır (Yardımcı, 1998). Üç kıtada bir birinden binlerce kilometre uzaklıkta varlıklarını sürdüren bu Türk boyları arasındaki ortak atasözlerinde anlam birliği büyük ölçüde korunurken sözcüklerde bazı değişikliklere rastlanmaktadır (Yardımcı, 1998). Bu anlamda Türk ve Kırgızlara ait pek çok ortak atasözü bulunmaktadır. Türkiye'de ve Türklerin yaşadığı diğer topraklarda, ağızdan ağıza dolaşan; nesillerden nesillere geçen 10.000'i aşkın atasözü

hakkında pek çok yayın yapılmış, birçok kitap ve makale yayımlanmıştır. Türk atasözleri üzerine hazırlanmış ve basılmış kitap, broşür ve makalelerin sayısı bugün 700'ü aşmaktadır (Baş, 2000).

Anadolu, gerek coğrafi konumu, gerekse farklı yaşam bölgeleri nedeniyle zengin bir halk kültürüne sahiptir. Nitekim bu gün, geçmişten günümüze intikal eden pek çok fıkra, masal, deyim ve atasözü Anadolu halkına ilham kaynağı olmakta, günlük yaşamlarında onlara yol göstermektedir.

Atasözleri günümüzde çok geniş ve çeşitli alanlarda kullanılmaktadır. Bunların bir kısmı mecazi anlamda kullanılırken bir kısım atasözleri gerçek anlamında kullanılmaktadır. Bunlardan bir bölümü insanların tabiatla olan ilişkilerini yansıtmaktadır (Yazıcı ve Diğerleri, 2005: 415). Bu anlamda Kültürel Coğrafyanın vazgeçilmez bilgi kaynakları arasında sayılan atasözlerinin esin kaynaklarının basında coğrafi unsurlar gelmektedir. Coğrafi unsurlar arasında da en basta sayılabileceklerden bazılarını ise Fiziki Coğrafya elemanlarından "iklim", "yeryüzü şekilleri", "toprak", "bitkiler" ve "sular" oluşturmaktadır. Bununla birlikte Beşeri ve Ekonomik Coğrafya elemanlarından "nüfus artışı", "göçler" ve "ekonomik faaliyetler" başlıca esin kaynağı olarak atasözlerinde işlenmiştir. Ayrıca atasözlerinde çeşitli "çevre sorunları ve çevreye duyarlılık" da yaygın olarak dile getirilmektedir. Bu nedenle, atasözlerinin analizi, insan-çevre ilişkilerini yansıtan en önemli göstergeler arasındadır (Yaşar ve Yaşar, 2007).

Bu çalışmada Türk ve Kırgızlara ait coğrafi unsurları içeren ortak atasözleri araştırılmış, atasözlerinin analizi yapılmış ve coğrafi şartların insan yaşamı üzerindeki etkileri ortaya konulmuştur. Bunun sonucunda Türk ve Kırgızların ortak bir geçmişe sahip oldukları gözler önüne serilmeye çalışılmıştır.

2.ÇALIŞMANIN ÖNEMİ

Türk atasözlerinin çeşitli karşılaştırmaları çalışmaları yapılmış olmakla birlikte bunların sayıları sınırlıdır. Özellikle atasözleri üzerine çalışanların çoğunluğunun edebiyat ya da tarihçi olması nedeniyle atasözlerinin coğrafi açıdan karşılaştırmalı analizi şu an için bulunamamıştır. Bu nedenle bu alanda yapılan ilk çalışmalardan biri

olması nedeniyle bu çalışma önemlidir. Atasözleri ile ilgili karşılaştırmalı olarak yapılan çalışmalardan bazıları şunlardır (Yund, 1964; Salgır, 1986; Benderoğlu, 1987; Kıldıroğlu, 1996; Yardımcı, 1998; Musaoğlu, 2002; Çobanoğlu, 2003; Gönen, 2006; Gülüm, 2009).

3.ÇALIŞMANIN AMACI VE YÖNTEMİ

Bu çalışmanın amacı; Anadolu ve Kırgızistan Türklerine ait ortak atasözlerini analiz ederek, Türk ve Kırgız halklarının benzer coğrafi şartlarda yaşadıklarını ortaya koymaktır.

Araştırmanın deseni tarama modeline dayanmaktadır. Tarama desenleri, geçmişte görülen ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır. Tarama deseni ile yapılan bir araştırmanın iki temel sınırlılığı vardır. Bunlar, veri bulma ile kontrol güçlükleridir (McMillan ve Schumacher, 2006).

Bu çalışmada, başta Acaroğlu (2006)'nun "Dünya Atasözleri" ve Aksoy (1997)'un "Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü" kitapları olmak üzere atasözleri üzerine yazılmış makaleler, yüksek lisans ve doktora tezleri, bilimsel bildiriler, öğrenci ödevleri ve yerel internet siteleri ve yerel halk ile görüşme yoluyla derlenen atasözlerinden coğrafi özellik taşıyanlar seçilerek analiz edilmiştir. Türkiye ve Kırgızistan'a ait ortak atasözlerinden coğrafi anlam taşıyanlarının tahlilini yapmadan önce, bu sözlerin doğuşuna kaynaklık eden coğrafi özellikleri kısaca ifade edelim.

4.TÜRKİYE VE KIRGIZİSTAN'IN GENEL COĞRAFİ ÖZELLİKLERİ

4.1. Türkiye'nin Genel Coğrafi Özellikleri

Türkiye, üç tarafı denizlerle çevrili bir yarımada ülkesi olup Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının birbirine en çok yaklaştığı noktada yer alır ve 814.*576 km*^{2} lik yüz ölçümüne sahiptir. Kuzeyinde Karadeniz, batısında Ege ve Marmara Denizi, güneyinde Akdeniz yer alır. Komşuları, kuzeybatısında Yunanistan ve Bulgaristan, güneyinde Suriye ve Irak, doğusunda İran, kuzeydoğusunda Gürcistan, Ermenistan ve Nahçıvan yer alır. Ülke hem yüksek ve engebeli bir topografyaya sahiptir. Ortalama yükseltisi 1132 metredir. Yükselti batıdan doğuya doğru gidildikçe artar. Ülkenin kuzeyinde Kuzey Anadolu Dağları,

güneyinde Toroslar yer alır. Bunların dışında İç Anadolu ve Doğu Anadolu'da bir hat boyunca volkanik dağlar uzanır.

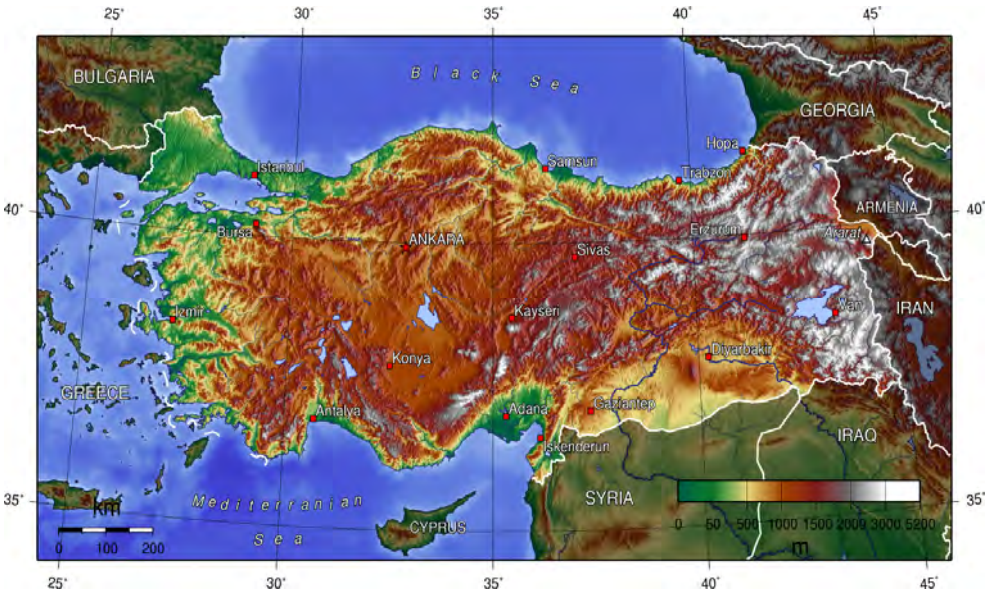

***Şekil: 1**. Genel Türkiye Fiziki Haritası*

Ülkenin en yüksek dağı doğu Anadolu'da yer alan Ağrı (5132 m.) Dağı'dır. Dağlar derin vadilerle yarılmıştır. Ülkede ova ve havzalar da yaygındır. Kıyılarda delta ovaları, iç kesimlerde ise daha çok tektonik kökenli ovalar yer alır. Çarşamba, Bafra, Çukurova, Konya ve Bursa ovaları bunların en önemlileridir. Ovalar ve havzalar önemli birer tarım alanıdır. Ülke akarsular bakımından zengin olup Kızılırmak, Yeşilırmak, Fırat ve Dicle önemli nehirlerdir. Göller bakımından pek zengin sayılmaz. Van Gölü ülkenin en büyük gölüdür. Ülkede farklı coğrafi koşullar nedeniyle farklı iklim türleri görülür. Kuzeyde Karadeniz kıyılarında nemli ılıman Karadeniz iklimi, Güneyde Akdeniz kıyılarında, Akdeniz iklimi iç kesimlerde ise karasal iklim koşulları hâkimdir. Buna bağlı olarak çok çeşitli bitki türleri görülmektedir. Ülke ekonomisinin temeli yakın yıllara kadar tarım ve hayvancılığa dayanırken son yıllarda

diğer sektörlerdeki artışa bağlı olarak bu sektörde bir miktar gerileme görülmektedir (Atalay, 2004).

4.2. Kırgızistan'ın Genel Coğrafi Özellikleri

Kırgızistan bir Orta Asya ülkesi olup 198.500 km^2 lik yüz ölçüme sahiptir. Kuzeybatı ve kuzeyinde Kazakistan, doğuda Çin Halk Cumhuriyeti, güneyde Tacikistan, güneybatısında Özbekistan yer alır. Oldukça dağlık bir ülke olup ortalama yükseltisi 2750 mt.dir.Tien Şan(Tanrı) dağları ülke topraklarının büyük bir bölümünü kaplar. Ülkenin en yüksek tepeleri Çin Halk Cumhuriyeti sınırındaki Zafer (7439 m.) , Han Tengri (6995 m.). Dağlar derin vadilerle yarılmıştır. Bunların en önemlileri, Narin Yaylası ve vadisi, Talas, Çu, Susamır ve Fergana vadileridir. Söz konusu vadiler ülkenin önemli tarım havzalarıdır. Ülke akarsular bakımından zengindir. En önemli akarsuları Siri Derya'nın yukarı çığırını oluşturan Narin, Amu Derya'nın kolu Kızılsu'dur. Ülkede 3000 den fazla göl bulunur. En önemlileri Issık Göl, Song Göl ve Çatur Gölü'dür. Issık Gölü dünyanın ikinci büyük krater gölü olup suları sıcaktır.

Şekil:2. *Genel Kırgızistan Fiziki Haritası (http://www.orsam.org.tr/tr/haritaGaleri.aspx?HaritaID=4 indirilme tarihi:01.07.2010)*

Denizlerden uzak ve yüksek olması sonucu ülkenin düzlüklerinde bozkır, yüksek yaylalarda kutup-altı, yüksek dağlarda Tundra, Issık Gölü kıyılarında Akdeniz iklimine benzer iklim özellikleri görülür. Ülke ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanır. Hayvancılık tarım içinde önemli bir yere sahiptir (Güner ve Ertürk, 2006).

5.COĞRAFİ ANLAM TAŞIYAN TÜRK VE KIRGIZ ATASÖZLERİ

Türk ve Kırgızlara ait coğrafi anlam taşıyan atasözleri, iklim, tarımsal faaliyetler, halk takvimi, yer şekilleri, çevre sorunları ve çalışma hayatı ile ilgili olanlar olmak altı ana başlık altında ele alınarak yorumlanmıştır. Tablolar oluşturulurken aynı anlama gelen ancak farklı kelimelerle ifade edilen atasözleri dikkate alınarak eşleştirilmiştir.

5.1.İklim Özellikleriyle İlgili Atasözleri:

İklim yeryüzünde pek çok faaliyeti doğrudan etkileyen önemli faktörlerden biridir. Nüfusun yeryüzüne dağılışı, yerleşmeler, tarım, sanayi, ticaret ve turizm faaliyetleri büyük oranda iklime bağlıdır. İklim ile ilgili söylenen atasözleri tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1. *İklim Özellikleriyle İlgili Olarak Söylenmiş Ortak Atasözleri*

TÜRK ATASÖZLERİ	***KIRGIZ ATASÖZLERİ***
Dağ dumansız insan hatasız olmaz	*Cangıl bagan cak bolbayt,müdürül bögün tu yag bolbayt*
Yel esmeyince dal kımıldamaz	*Celcürböze çöptün başı kıymıldabayt*
Rüzgârın önüne düşmeyen yorulur	*Celminin carışba kölgende kuba*

Tablo 1. İncelendiğinde iklim elemanlarından rüzgâr ve yağış elemanın öne çıktığı görülmektedir. Yağış ve rüzgâr yeryüzünde bitki örtüsü, ulaşım, turizm, tarım ve hatta insan sağlığı üzerinde etkili olan iki önemli iklim elemanıdır."Dağ dumansız, insan hatasız olmaz" atasözü bize gerçekte yüksek dağlık alanlarda sis ve bulut oluşumunun sıklıkla meydana geldiğine işaret etmektedir. Bu durum özellikle hayvancılık faaliyetleri ile ulaşım üzerinde etkilidir. Kırgızistan ve Türkiye'de dağlık alanlarda hayvancılık ve yaylacılık faaliyeti yapılmaktadır. Bu nedenle bu alanlarda sis ve bulut oluşumu insanlar üzerinde hayati öneme sahiptir. Sisin yoğun olduğu zamanlarda ulaşım zorlaşmakta ve hayvan otlatma faaliyetleri kaybolma riski ile karşı karşıya kalmaktadır. "Yel esmeyince dal kımıldamaz"," Rüzgârın önüne düşmeyen yorulur" atasözleri rüzgârın insan üzerindeki etkisine işaret etmektedir. Rüzgârların en önemli özelliği hareket halinde olması ve bir bölgeden diğer bölgeye hareket edebilmesidir. Bu durum insanların hayatını kolaylaştırdığı gibi zorlaştırabilmektedir. Rüzgârın yönünde hareket edildiğinde ulaşımda avantaj elde edilirken rüzgâra karşı hareket edildiğinde daha fazla çaba ve enerji harcamak gerekmektedir. Türkiye ve Kırgızistan'da kırsal alanlardaki tarımsal faaliyetlerde hala hasat

döneminde ürün ayrıştırmada rüzgârdan faydalanılmaktadır. Ayrıca rüzgârdan elektrik enerjisi elde ederek artezyen kuyularının suyunu çekmede rüzgârdan faydalanılmaktadır.

5.2.Tarımsal Faaliyetlerle İlgili Atasözleri

Gerek Türklerin gerekse Kırgızların ekonomik faaliyetlerinin temeli büyük oranda tarıma dayanmaktadır. Bu nedenle tarımsal faaliyetlerle ilgili pek çok ortak atasözü bulunmaktadır (Güleç, 1970) Tarımsal faaliyetlerle ilgili olarak kullanılan ortak atasözleri tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2. *Tarımsal Faaliyetlerle İlgili Olarak Söylenmiş Ortak Atasözleri*

TÜRK ATASÖZLERİ	***KIRGIZ ATASÖZLERİ***
Toprağı işleyen ekmeği dişler	*İştegen tişt teyt*
Toprak insanı aç bırakmaz	*Yer kişinin akısın cabid*
Bakarsan bağ bakmazsan dağ olur	*Bakan eresi carassa kara kücük sagbolat algan eri caraşsa kara katı ak bolat*
Ekersen biçersin verirsen alırsın	*Alganı bolut bergendin, atganı bolut mergendin*
Bağ babadan zeytin dededen kalır	*Atadan balağa muras kalat*
Ekin ekersen buğday ek mal bakarsan koyun bak	*Mal baksan koy bak, Koymak ketbit cerada,it baksan sırttan bak koy aldırbayt*
Katı yere kazık kakılmaz	*Katu cerge kazık kirbit*
Etekte yerim var deme, çölde malım	*Asmanda yıldız benim ki demi, dün tübünde balık beniki debi*

Tablo 2 deki atasözleri incelendiğinde Türklerde tarımsal faaliyetin hayatta önemli bir yer tuttuğunu görebiliyoruz. Özellikle "Toprağı işleyen ekmeği dişler"," Bakarsan bağ olur, bakmazsan dağ olur"," Toprak insanı aç bırakmaz", "Ekersen biçersin verirsen alırsın" atasözleri bu gerçeği doğrulamaktadır. "Ekersen buğday ek", "Mal bakarsan koyun bak" atasözleri tahıl tarımının ve küçükbaş hayvancılığın tarımda önemli olduğunu vurgulamaktadır. Çünkü tahıl tarımı ve küçükbaş hayvancılık karasal iklimin temel tarımsal faaliyetleridir. Türkiye'de Karadeniz bölgesi hariç hemen tüm bölgelerde tahıl tarımı ve küçükbaş hayvancılık yapılmakta ve halkın temel besin maddelerini oluşturmaktadır (Atalay, 2004). Aynı durum Kırgızistan için de

geçerlidir. Topraklarının tamamının deniz etkisine uzak olması ülkede karasal iklimin hâkim olmasının temel nedenidir. Bu durum tahıl tarımını ve küçükbaş hayvancılığı zorunlu kılmaktadır. "Katı yere kazık kakılmaz", "Etekte yerim var deme, çölde malım" atasözleri bize tarım faaliyetleri ile yerleşmelerin doğru yerlerde yapılması gerektiği hakkında fikir vermektedir. Türkiye ve Kırgızistan topraklarının büyük bölümünün engebeli ve eğimli olması sonucu erozyon, heyelan ve sel felaketlerini artıcı bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durumda eteklerde yapılacak tarım faaliyetleri ve yerleşmeler sel felaketi ve heyelana maruz kalarak zarar görebilecek konumda olan yerler olduğu gibi aynı zamanda bu yerler toprak örtüsünün ince olduğu yerlerdir. Bu nedenle bu tür yerlerde tarımdan elde edilen verimde düşmektedir.

5.3.Halk Takvimi ile İlgili Atasözleri

Halk arasında tecrübelerle ortaya konan zaman dilimleri; yılları oluşturan aylara, ayları oluşturan günlere, günleri oluşturan belirli vakitlere kadar ayrılmış, saat kullanımının olmadığı bu dönemlerde yine güneş belirleyici görevi üstlenmiştir. Ayrıca yıl, mevsimlere ayrılmış, özellikle iki temel mevsim ortaya çıkarılmıştır. Bunlar yaz ve kıs mevsimleridir. Bunun yanında mevsimler de zemheri, gücük, cemre, vb. çeşitli zaman dilimlerine ayrılmıştır. Halkın uzun gözlem ve deneyimlerine dayanarak ortaya çıkan bu takvime halk takvimi adı verilmiştir (Gönen, 2006). Halk takvimine göre mevsimler yaz ve kış olmak üzere ikiye ayrılmakta ve çiftçiler için yaz ayları çalışma kış ayları ise dinlenme dönemini ifade etmektedir.

Tablo 3. *Halk Takvimi ile İlgili Olarak Söylenmiş Ortak Atasözleri*

TÜRK ATASÖZLERİ	***KIRGIZ ATASÖZLERİ***
Yazın çalış kışın yat	*Cazda carış güzde güreş*
Kışın ada al yazın soba al	*Cazdın kamın kışta ceğin,küzdün kamın cayda ceğin*
Kışta kar olmasa ilkbaharda yağmur olmasa aç kalırsın	*Kış kardu bolbosa,cazda camgır bol bosa açar cılık cıl bulut*

Tablo 3. incelendiğinde yaz aylarının çalışma ile geçirilmesi gerektiği uzun kış mevsimi için hazırlık yapılması gerektiği

anlaşılmaktadır. Gerek Türkiye gerekse Kırgızistan'da tarım ekstansif (geleneksel)yöntemlerle yapılmaktadır. Bu yöntemde tarım büyük oranda doğal koşullara bağlıdır. Yağışların mevsiminde ve yeterince yağdığı dönemlerde ürün verimi yüksek olmakta yeterince ve zamanında yağmadığı durumlarda ürün verimi düşük olmaktadır. Türkiye ve Kırgızistan'da özellikle tahıl tarımının yapıldığı karasal iklim bölgelerinde kış ayları oldukça uzun ve soğuk yaz ayları ise kısa ve sıcaktır. Yağışlar kışın yağış kar şeklinde, bahar aylarında ise yağmur şeklinde olmaktadır. Kışı kar örtüsü altında geçiren tahıllar filizlenme döneminde bol suya ihtiyaç duyarlar. Böyle dönemlerde verim artmakta tersi durumlarda verim düşmektedir. Bu durum her iki ülkenin tahıl tarımını olumlu etkilemekte ve atasözlerine yansımaktadır.

5.4.Doğa Kuralları ile İlgili Atasözleri

Doğanın kendine has işleyiş kuralları vardır. Bunlara insanın müdahale etmesi söz konusu değildir. Gerek Türkler gerekse Kırgızlar yaşam biçimleri gereği doğaya saygı duymuş onun kurallarını öğrenmiş ve ona uygun hareket etmiştir. Bu durum atasözlerine de yansımıştır. Doğa kuralları ile ilgili olarak söylenmiş ortak atasözleri tablo 4'te gösterilmiştir.

Tablo 4. *Doğa Kuralları ile İlgili Olarak Söylenmiş Ortak Atasözleri*

TÜRK ATASÖZLERİ	***KIRGIZ ATASÖZLERİ***
Su akar yatağını bulur	*Akkan arıtgan su agat*
Su akamayınca durulmaz	*Akkan suda aram cok*
Günün günü var	*Bugünkünün ertengisi var*
Her gecenin bir gündüzü var	*Batar kündün atar tanıbar*
Güneş bir doğar bir batar	*Aydın carımı karangı, carımı carık*

Tablo 4.İncelendiğinde "Su akar yatağını bulur", "Su akmayınca durulmaz" atasözleri bize akarsuların bir yatak içinde aktığını, yatağını kendinin kazdığına işaret etmektedir. Akarsular kaynaklarını genelde yüksek dağlık alanlardan alırlar ve bir yatak eğimini takip ederek akarlar. Bunların bir kısmı yıl boyunca akışa sahipken bir kısmı ise yağışlı dönemlerde akmakta diğer zamanlarda akışı çok azalmakta veya

kurumaktadır. Türkiye ve Kırgızistan'ın yer şekillerinin engebeli ve dağlık olması her iki ülkede pek çok irili ufaklı akarsuyun oluşmasına neden olmuştur. Bu sulardan tarımda sulamada, elektrik enerjisi elde etmede ve balıkçılıkta faydalanılmaktadır. "Günün günü var","Her gecenin bir gündüzü var","Güneş bir doğar bir batar" atasözleri daha çok dünyanın günlük hareketine işaret etmektedir. Dünya'nın kendi ekseni etrafında dönüşüne günlük hareketi denilmektedir ve bu hareket 24 saatlik bir periyotta tamamlanır. Buna bir gün denilmektedir. Bu dönüşe bağlı olarak gece ve gündüz meydana gelir. Bu durum hiç durmaksızın arka arkaya yenilenir. Her geceyi bir gündüz, her gündüzü bir gece takip eder. İnsanlarda genelde gündüz saatlerini çalışmaya gece saatlerini ise dinlenmeye ayırarak işlerini planlarlar.

5.5. Çevre ile İlgili Olarak Söylenmiş Ortak Atasözleri

Çevre canlı ve cansız varlıklardan oluşan ve bunların karşılıklı ilişkilerini konu alan geniş bir kavramdır. Tüm dünyada olduğu gibi Türkler ve Kırgızlar çevre ile ilgilenmiş ondan ayrı bir yaşam sürmemiştir. Bu durumun atasözlerine yansıması tablo 5'te gösterilmiştir.

Tablo 5. *Çevre ile İlgili Olarak Söylenmiş Ortak Atasözleri*

TÜRK ATASÖZLERİ	***KIRGIZ ATASÖZLERİ***
Su gider taş kalır el gider kardaş kalır	*Çakşı günde düşman dost bulut,caman günde tuggan dost olur*
Dereyi tepeyi sel bilir iyiyi kötüyü el bilir	*Kalp aytsa kalp aytbayt*
Bir ağacın gölgesinde bin koyun yatar	*Bir ata eneğe on balağa çıdeyt,On bala bir ata eneg çıdabayt*
Damlaya damlaya göl olur hiç damlamazsa çöl olur	*Köp tükürsen köl bolut,sucuk bolsa çöl bolut*
Doğa hiçbir şeyi boşuna yapmaz	*Ar nemege bir nemi*
Ağacın verdiğini komşun vermez	*Yahşi komşu bargançacaman,sandığında andar*
Damla sudan dal göverir	*Camgıl menin camgır döyt,emgikmenin el güldeyt*

Tablo 5 incelendiğinde "Su gider taş kalır el gider kardaş kalır", "Dereyi tepeyi sel bilir, iyiyi kötüyü el bilir" atasözleri bize daha çok akarsuların akışı hakkında bir fikir vermektedir. Türkiye ve Kırgızistan'ın yüksek dağlık kesimlerinden kaynaklarını alan akarsular kar erimeleri zamanında akışları artmakta hatta taşarak sellere neden olabilmektedir. Taşkın sırasında ve akış hızlarının arttığı dönemde akarsular önüne kattıkları pek çok maddeyi sürüklemekte akış hızının azaldığı yerlerde bunları bırakarak akışına devam etmektedir. "Damlaya damlaya göl, olur hiç damlamazsa çöl olur", "Damla sudan dal göverir" atasözleri bize suyun önemini hatırlatmakta ve su tasarrufunun önemini vurgulamaktadır. "Bir ağacın gölgesinde bin koyun yatar", "Ağacın verdiğini komşun vermez", "Doğa hiçbir şeyi boşuna yapmaz" atasözleri bize doğayı korumanın ve doğal dengeyi korumanın önemini hatırlatmaktadır.

6.SONUÇ

Coğrafi analizi yapılan atasözlerinden anlaşıldığı gibi coğrafi olgu ve olaylar diğer tüm edebi ürünlerde olduğu gibi atasözlerinde de yer bulmuştur. Atasözlerinin bir mecazi bir de gerçek anlamı bulunmaktadır. Bu çalışmada atasözleri coğrafi gerçeklik açısından ele alınarak yorumlanmıştır. Atasözlerinin büyük çoğunluğu vermek istediği mesajı, mecazî ifadelerle sunarak daha çarpıcı bir hâle getirmekle birlikte atasözlerinin tamamı mecaz anlamlı değildir. Bu durum Türk ve Kırgızlara ait atasözlerinde de görülmektedir. İnsanın çevre ile kurduğu ilişkiler atasözlerine yansımış ve insanlara bir takım mesajlar veren, onları uyaran, çalışma hayatını düzenleyen özlü sözlere dönüşmüştür.

Bu çalışmada ele alınan Türk ve Kırgızların kullandıkları coğrafi faktörlere ait pek çok atasözünün ortak olması onların aynı coğrafi koşullarda yaşadıklarının göstergesi olarak kabul edilebilir. Özellikle bugün Anadolu'da yaşayan Türklerin kökeninin Orta Asya olduğu düşünüldüğünde uzun yıllar içinde bu atasözlerini nesilden nesile aktararak yaşattığını söylemek mümkündür. Çünkü atasözlerinde toplumsal ve doğal olaylar, kurallar, gerçekler, inanışlar dile getirilir. Orta Asya bozkırlarından dağılmış olan Türk milleti, aynı kültürün devamını yaşamakta ve yaşatmaktadır. Ulusların içtimaî ve kültürel

sahalarda ne gibi merhalelerden geçtiği, nasıl bir istihale devresi yaşadığı ve bugün ne durumda bulunduğu öğrenilmek istenirse o milletin, millî tarihi ve diğer hususî varlıkları yanında atasözlerini de incelemek icap eder.

Gittiği her yere kültürel öğeleriyle giden ve asimile olmayan, Türk toplulukları, bugün dünyada devletler ve topluluklar hâlinde yaşamakta ve az çok değişikliğe uğrasa da kültürlerini korumaktadır. Kültürel ürünler Türk topluluklarını yeni vatanlarında güncelliğini korurken, yeni komşulardan etkileşim sonucu zenginleşerek kısmen de olsa değişikliğe uğramışlardır. Atasözleri de kalıplaşmış ifadeler oldukları için de bünyelerinde taşıdıkları kelime ve kelime grupları zaman içerisinde pek az değişikliğe uğramıştır. Bünyelerindeki kelimelerin çoğu, tarihî kökleri çok eskilere dayanan arkaik kelimelerdir. Atasözlerindeki bu sağlam yapı, coğrafya değişimleri sırasında pek bozulmamıştır (Gönen,2006).

Böylece karşılaştırılan Türk ve Kırgız atasözleri her iki Türk toplumunun ortak geçmişinin ve benzer yaşam koşullarının, aynı kültürün sözlere dökülmüş ifadesi olarak görülmelidir.

KAYNAKLAR:

Acaroğlu, M.T. (2006). Dünya Atasözleri. Ankara: Referans Yayıncılık.

Aksoy, Ö. A. (1997). Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

Atalay, İ. (2004).Türkiye Coğrafyası ve Jeopolitiği. İzmir: Meta Basım.

Baş, B. (2000). *Türkçe Temel Dil Becerilerinin Öğretiminde Atasözlerinin Kullanımı.* Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, s. 12, s. 60-.

Benderoğlu, A. (1987). *Irak-Türk Atasözlerinde Benzerlikler* I.Uluslararası Türk Halk Edebiyatı Semineri (7-9 Mayıs), Eskişehir. s.(53-55).

Çobanoğlu, Ö. (2003). *Karsılaştırmalı Atasözleri Bağlamında Türk Dünyası Atasözlerinde Sosyo-Kültürel Süreklilik ve Değişme*

Üzerine Tespitler. Türkbilig /Türkoloji Araştırmaları, s, 5 (3-12).

Gönen, S. (2006). Batı Türklerinin Manzum Atasözleri Üzerine Bir Araştırma, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Edbiyatı Anabilimdalı,.Konya

GÜLEÇ, Azmi (1970c), *Ekim İslerine Dair Atasözleri ve Deyimler*. Türk Folklor Arastırmaları, 22 (258), Ocak, 5848-5849.

Gülüm, K. (2009). *Coğrafya Öğretiminde Kullanılabilecek Doğa İçin Söylenmiş Türk Ve Türkmen (Türkmenistan) Atasözleri Üzerine Bir Araştırma*. Mehmet Akif Üniversitesi Sosyal Bilimler Enst. Derg.s.1(51-58).

Güner, İ., Ertürk, M. (2006). Kıtalar ve Ülkeler Coğrafyası. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Kabaklı, A.(1994**)**. Türk Edebiyatı, İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, C:1, s.80.

Karataş, T. (2004). Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü, Ankara.

Kıldıroglu, M. (1996). *Türkiye Türkçesi ile Kırgız Türkçesinde Biçim ve Anlam Bakımından Ortak Atasözleri.* Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Dergisi,C,1.s, 6 (26-33).

Mcmillan, J.H. and Schumacher, S. (2006) Research in Education: Evidence-Based Inquiry (Sixth Edition), Pearson, London.

Musaoğlu, M. (2002). *Ortag Türk Atalar Sözleri.* Dede Qorqud, 130-143. Baku.

Öktem, M. (1977). Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi I, Ankara: Derya Yayınları. S, 214.

Salgır, A. (1986). *Atasözlerimizle Kırım Atasözleri Arasındaki Duygu ve Düşünce Yakınlığı.* III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri. S (349-358).Ankara.

Yardımcı, M. (1998). *Makedonya ve Diğer Türk Yurtlarında Söylenen Ortak Atasözleri ve Deyimler*, Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi, s. 6, ss. 739-750.

Yardımcı, M. (1998). *Makedonya ve Diğer Türk Yurtlarında Söylenen Ortak Atasözleri ve Deyimler*, Uluslararası Rumeli Türk Kültürü Sempozyumu, 23-25 Mart, Üsküp/Makedonya,

Yaşar, O. ve Örge Y. F. (2007). *Çanakkale Atasözleri ve Coğrafi Analizi*, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, C. 6, S. 19, s. 95-105

Yazıcı, H. ve Diğerleri (2005). *Afyonkarahisar Atasözlerinin Coğrafi Analizi. Ulusal Coğrafya Kongresi* (Prof. Dr. İsmail Yalçınlar Anısına), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi-Türk Coğrafya Kurumu, s. 415-420.

Yund, K. (1964). Silifke, Irak, Bulgaristan ile Kırım'da Söylenen Atasözleri Arasında Karsılaştırmalar. *Türk Kültürü Dergisi, c*, 3. s:26